

Reorganisatie en jaarrekening(beleid)

Dr. R.L. ter Hoeven

1 Inleiding

Dit artikel is een samenvatting van de belangrijkste bevindingen van het proefschrift 'Reorganisatie en Jaarrekening', dat in november 1997 is verschenen.

De aanleiding van deze studie is tweeledig. In de eerste plaats is er betrekkelijk weinig geschreven over de verwerking van financiële gevolgen van reorganisatiebeslissingen in de jaarrekening, hoewel reorganisatietrajecten binnen ondernemingen veel voorkomen. Het regelmatig voorkomen van reorganisaties is bevestigd door het hierna te beschrijven empirisch onderzoek. Bij een onderzoekspopulatie van bijna 2000 jaarrekeningen van aan de Amsterdamse beurs genoteerde ondernemingen bleek dat er in 916 gevallen (46%) een direct reorganisatie-effect op de nettowinst kon worden gemeten.

In de tweede plaats bestaat het vermoeden dat de reorganisatievoorziening een interessant winstegaliserings-instrument is, vooral vanwege het feit dat de beslissing tot reorganisatie of het veranderen van lopende trajecten tot de competentie behoort van het leidinggevende kader dat wordt geacht het winst(egaliserings)beleid vorm te geven.

Gezien deze dubbele aanleiding is de studie in twee probleemvelden gesplitst. Het eerste deel bevat een normatief gericht onderzoek naar de wenselijk geachte verwerkingswijze van de financiële gevolgen van reorganisaties in de jaarrekening. Het tweede gedeelte is positief-methodologisch van aard. Hierin staat een empirisch onderzoek naar het veronderstelde verband tussen winstegaliserings- en reorganisatievoorziening centraal.

De opbouw van dit artikel is als volgt. In paragraaf 2 wordt ingegaan op het begrip reorganisatie als organisatiekundig fenomeen. In paragraaf 3 volgt een beschouwing over de aard van de reorganisatievoorziening. Vervolgens worden in paragraaf 4 enkele conclusies over de verwerking van reorganisaties in de jaarrekening besproken. In paragraaf 5 wordt een rechtvaardiging gegeven van het veronderstelde verband tussen winstegaliserings- en reorganisatievoorziening. De uitkomsten van het empirisch onderzoek worden besproken in paragraaf 6. In paragraaf 7 volgen enkele aanbevelingen. De conclusies worden in de paragrafen zelf vermeld.

2 Reorganisaties

Het begrip reorganisatie is in het tweede hoofdstuk van het proefschrift vanuit een organisatiekundige invalshoek bestudeerd om een beter beeld te verkrijgen van zijn aard en verschijningsvormen. Opmerkelijk is dat het begrip weinig voorkomt in de Nederlandse en Angelsaksische literatuur omtrent organisatieveranderingen. De door ons geraadpleegde artikelen poogden met name inzicht te geven in de aard en fasering

---

Dr. R.L. ter Hoeven RA studeerde Bedrijfseconomie en Accountancy aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij is als adviseur-vaktechniek in dienst van Deloitte & Touche Register-accountants te Rotterdam. Tevens is hij als universitair docent verbonden aan de Capaciteitsgroep Kosten- en Winstbepalingsvraagstukken in de Faculteit der Economische Wetenschappen van de Erasmus Universiteit te Rotterdam. Hij promoveerde op 20 november 1997 op het onderwerp 'Reorganisatie en jaarrekening'.

van veranderingsprocessen ter wille van een adequate en doelmatige besturing. In de Duitstalige literatuur wordt meer aandacht besteed aan reorganisaties. De volgende omschrijving is hieruit afgeleid:

Een reorganisatie is een doelbewust opgezet veranderingsproces dat tot gevolg heeft dat de bestaande organisatie (Ist-Organisation) ingrijpend wordt gewijzigd om te komen tot een organisatie (Soll-Organisation) die geacht wordt doelmatiger en doelgerichter te zijn.

Een reorganisatie beoogt doelmatige verhoudingen in een organisatie te herscheppen. Zij blijft niet beperkt tot ondernemingen die in financieel zwaar weer verkeren. Zij geeft een vrijwillige managementbeslissing weer om een ingrijpend

organisatieveranderingstraject te entameren. De reorganisatiebeschrijving roept met name vragen op over de mate van ingrijpendheid en het bereik van de wijzigingen die nodig zijn om te kunnen spreken van een reorganisatie. Een en ander kan nopen tot afbakening in het onderzoek.

Een planmatig opgezet veranderingsproces kent bepaalde fasen die in dit hoofdstuk kort aan de orde zijn gesteld. Besproken zijn tevens de omstandigheden die tot reorganisaties aanleiding kunnen geven en de daaruit voortvloeiende mogelijke maatregelen. Geconcludeerd is dat binnen het reorganisatiedomein de aard van de maatregelen, de daaruit voortvloeiende kosten en de ondernemingssituatie van waaruit de maatregelen worden genomen uiterst divers kunnen zijn.

Tabel 1: Verschillende indelingen van reorganisaties met onderscheidend criterium en literatuurbron

<i>Indeling reorganisatie</i>	<i>Criterium</i>	<i>Bron</i>
Strategisch/operationeel Incrementeel/quantum	Mate van verandering strategie	Schendel, Patton en Riggs, 1976; Hofer, 1980; Nadler en Tushman, 1989; Cummings en Worley, 1993
Defensief/offensief	Het uitgangspunt voor strategisch beleid; de mate waarin een kortetermijnaanpassing nodig is	Müller, 1982; Nadler en Tushman, 1989. Klein en Paarsch, 1994;
Totaal systeem/subsysteem	Verandering beslaat gehele organisatie respectievelijk een gedeelte hiervan	Cummings en Worley, 1993
1e/2e/3e graads	De mate waarin tijd en geld beschikbaar zijn om problemen op te lossen	Wammes, 1985
Financieel/niet financieel	Wel of niet doen verminderen (kwijschelden) van bestaande vermogensaanspraken van vermogensverschaffers	Bedrijfseconomische leerboeken
Succesvol/niet succesvol	Uiteindelijke uitkomst van reorganisatie vergelijken met alternatief 'niet reorganiseren'	Sopers (1992, pag. 79)
Incidenteel/continueel	Frequentie van voorkomen van reorganisaties	Compendium voor de Jaarrekening (Beckman e.a.)
Validiteit continuïteitsbeginsel	Mate waarin van de continuïteitsveronderstelling mag worden uitgegaan	Compendium voor de Jaarrekening (Beckman e.a.)

Tot slot zijn indelingen van reorganisaties besproken en beoordeeld op hun doelmatigheid voor de uitwerking van de probleemstellingen. Tabel 1 geeft een overzicht van deze indelingen.

De indeling incidenteel/continueel en die van het al dan niet aanwezig zijn van continuïteitsproblemen zijn vanwege hun relevantie voor de externe verslaggeving doelmatig bevonden voor de uitwerking van de probleemstelling.

3 De aard van de reorganisatiekosten en -opbrengsten en van de hiermee samenhangende voorziening

In het proefschrift is vanzelfsprekend aandacht besteed aan de aard van de potentiële reorganisatiekosten en -opbrengsten. Aan de kostenzijde is onderscheid gemaakt tussen productieve uitgaven, niet-productieve uitgaven, waardedalingen en overige verliezen, en opportuniteitskosten. De reorganisatie-opbrengsten zijn ingedeeld in ontvangsten uit verkoop activa, besparingen en overige mutaties in operationele en investeringskasstromen. Op grond van de verscheidene aard van de reorganisatieposten rijst de vraag of de financiële gevolgen van reorganisaties in een enkele post ondergebracht moeten worden of naar de aard van de onderliggende posten uiteengehaald moeten worden. Wij zijn van mening dat deze uiteenrafeling (benoemd met de term *'verwerkingsdifferentiatie'*) onvermijdelijk is vanwege de volgende redenen:

- allereerst dient volgens artikel 2:363, BW de ontleding van gegevens in de jaarrekening gericht te zijn op het wettelijk vereiste inzicht. Soortgelijke of -verwante posten hoeven in beginsel niet verder ontleed te worden, omdat deze ontleding niets toevoegt aan het inzicht dat de jaarrekening dient te geven. Op grond van de verscheidene aard van de reorganisatieposten achten wij deze echter niet soortgelijk of soortverwant. Het is een misvatting te veronderstellen dat soortverwantschap reeds ontstaat indien posten voortvloeien uit een bepaalde (reorganisatie)beslissing;
- artikel 2:374, lid 3, BW bepaalt dat voorzieningen moeten worden gesplitst naar *'de aard der verplichtingen (...)*'. De zeer diverse verplichtingen die uit een reorganisatie kunnen voortvloeien, kunnen onmogelijk alle onder de aard *'reorganisatie'* worden geschaard.

Bovendien biedt een post *'reorganisatie'* op de balans betrekkelijk weinig informatiewaarde. Zo hoeft het voorkomen van een reorganisatievoorziening op de balans niet te betekenen dat er daadwerkelijk gereorganiseerd wordt, noch hoeft het niet-voorkomen hiervan te betekenen dat er niet wordt gereorganiseerd. Dit hangt samen met het feit dat in de wet- en regelgeving het reorganisatiebegrip, inclusief de mate en reikwijdte van het hierin begrepen kenmerk van *'ingrijpendheid'*, niet is ingevuld. Ook dient bedacht te worden dat bijvoorbeeld belangrijke investeringsuitgaven in het kader van een reorganisatie niet in een gelijknamige voorziening kunnen worden opgenomen. De benaming reorganisatievoorziening kan de gebruiker ten onrechte het vermoeden geven dat in deze voorziening alle relevante reorganisatieposten begrepen zijn.

Op grond van de bovenstaande overwegingen is gesteld dat het binnen de huidige wettelijke kaders in Nederland onmogelijk en onwenselijk is de reorganisatie als integraal project te verwerken in de jaarrekening. De met de reorganisatie samenhangende posten dienen, zoals gesteld, naar soort uiteengehaald en verwerkt te worden volgens de voorschriften van het institutionele kader in het algemeen en van het ondernemingsgebonden stelsel in het bijzonder.

De uit een reorganisatie voortvloeiende kostensoorten kunnen uiteraard tevens voorkomen *buiten* een reorganisatiekader (denk aan afvloeiingskosten). In dit geval is samenvoeging van de kostenposten naar soort inzichtelijker dan de afzondering van een gedeelte van deze kosten in een (reorganisatie)post die de aard van een beslissing weergeeft, waarbij ten overvloede gezegd dient te worden dat deze post als zodanig niet alle uit deze beslissing voortvloeiende kosten en opbrengsten in zich kan bergen.

In het jaarverslag is het wel geboden belangrijke reorganisaties integraal te behandelen. Het bestuur kan immers in dit gedeelte doel, inhoud en het te verwachten effect van een reorganisatie als samenhangend traject toelichten. De informatie over het reorganisatieproject als zodanig is samengevat onder de noemer *verslaggevingsintegratie*.

Tevens is geconcludeerd dat een organisatiekundige reorganisatiedefinitie binnen het vakgebied van de externe verslaggeving weinig zal

toevoegen. Een dergelijke definitie zal meer vragen oproepen dan beantwoorden, met name vanwege het feit dat het ingrijpendheids criterium binnen de reorganisatiedefinitie niet te operationaliseren is. Het nut hiervan is tevens beperkt omdat het al dan niet gebruiken van de term reorganisatie geen invloed heeft op de mogelijkheid dan wel de verplichting tot kostenanticipatie. Desalniettemin is het raadzaam de term te reserveren voor een - door het management geïnitieerde en geplande - ingrijpende organisatieverandering.

4 De verwerking van de financiële gevolgen van reorganisaties in de jaarrekening

Het vraagstuk van de verwerking van de financiële gevolgen van reorganisaties in de jaarrekening is uitgewerkt aan de hand van de indeling 'recognition, measurement en disclosure' die regelmatig in de IASC-standaarden gebruikt wordt.¹ Gezien het beperkte bestek van dit artikel volgt hierna een selectie van de meest belangrijke bevindingen. Voor meer diepgaande argumentaties, bronvermeldingen en -beschrijvingen verwijzen we naar het proefschrift zelf.

Naar aanleiding van de vraag op *welke* met de reorganisatie samenhangende posten mag/moet worden geanticipeerd is geconcludeerd dat de anticipatie op kosten die voortvloeien uit een reorganisatie bij voorkeur beperkt dient te blijven tot niet-productieve uitgaven. Deze erkenningsbeperking sluit tevens aan bij de besproken Angelsaksische bronnen (IASB, FASB) waarin de beperking tot niet-productieve uitgaven voortvloeit uit de definiëring van elementen in onderliggende conceptuele raamwerken. De wet staat overigens passivering van niet-vaststaande waardeverminderingen toe. Wij kunnen ons vinden in het standpunt van de RJ dat als dergelijke waardeverminderingen gerelateerd zijn aan bepaalde activa deze hierop in mindering dienen te worden gebracht. Overige niet-vaststaande waardeverminderingen kunnen slechts onder een reorganisatienoemer gepassiveerd worden indien er een duidelijke samenhang met de reorganisatie bestaat en de desbetreffende bedragen niet-materieel zijn. Dit laatste standpunt volgt uit het principe van de verwerkingsdifferentiatie. In tegenstelling tot de ontwerp-bepalingen van het IASC (ED 59) achten we het niet raadzaam

anticipatiebepalingen met betrekking tot reorganisaties alleen van toepassing te verklaren op niet voort te zetten activiteiten. Alle uit de reorganisatie voortvloeiende posten kunnen immers ook voorkomen in het kader van voort te zetten activiteiten.

De *oorsprong* van de lasten die samenhangen met een reorganisatie dient te worden 'teruggevoerd' naar het moment waarop de directie hiertoe een (voorgenomen) beslissing heeft genomen. De kosten convergeren ten principale met het beslissingsmoment. De toerekening aan een latere periode is gerechtvaardigd indien aan de overige voorwaarden voor het treffen van een voorziening op het beslissingsmoment niet kan worden voldaan.

In een reorganisatiecontext kunnen de passiveringsvoorwaarden van de wet en de RJ worden vervuld door een intern en extern bekendgemaakt reorganisatieplan, waardoor de rechtspersoon zich feitelijk bindt aan het plan. De voorwaarde van betrouwbare vaststelling impliceert onzes inziens dat het plan de maatregelen van de reorganisatie en de daaraan gerelateerde begrote en naar soort onderscheiden kosten dient te bevatten. In dit kader speelt de verwerkingsdifferentiatie een belangrijke rol. In een bespreking aan de hand van de fasering van het reorganisatieproces werd gesteld dat - gezien de voorschriften van de WOR, de CAO-bepalingen en het fondsenreglement voor de aan de Amsterdamse beurs genoteerde ondernemingen - een *voornemen* tot reorganisatie doorgaans de onderneming publiekelijk zal binden. In de besproken buitenlandse bronnen (onder meer IASC) wordt het vroegste moment van binding gevormd door de datum van het *definitieve* besluit. Deze bronnen kenmerken zich door een lovenswaardige poging nadere criteria te stellen aan de anticipatie op reorganisatiekosten. Geconcludeerd is echter dat enkele criteria onnodig zwaar zijn aangezet, zeker als deze worden overgeheveld naar een Nederlandse context.

Wat de *toelichting* betreft is gesteld dat de hoeveelheid informatie die in het jaarverslag over het reorganisatietraject zal moeten worden verstrekt afhankelijk is van de volgende drie factoren:

de ingrijpendheid en het strategische belang van het project voor de rechtspersoon en de groep waartoe deze behoort respectievelijk

- voor de in het jaarverslag onderscheiden segmenten;
- de mate waarin het voortbestaan van de rechtspersoon en de groep waartoe deze behoort afhankelijk zijn van het slagen van het project;
  - de mate waarin reeds in een eerder stadium publiekelijke informatie over het reorganisatieproject is verstrekt (bijvoorbeeld via persberichten).

Deze factoren bepalen de mate van detaillering waarmee het in tabel 2 weergegeven verslaggevingsmodel wordt ingevuld.

De *saldering* van voorzieningen voortkomend uit reorganisatiebeslissingen met boekwinsten is

- met het oog op de verwerkingsdifferentiatiegedachte, het salderingsverbod van artikel 363, lid 2 en het realisatiebeginsel - afgewezen. Deze laatste reden geldt overigens in het geval dat de boekwinsten nog niet zijn gerealiseerd. Naar aanleiding van het HAL-arrest werd geconcludeerd dat de saldering van anticipatieposten met besparingen in strijd kan worden geacht met het realisatiebeginsel en het salderingsverbod. Daarnaast gebiedt het inziensvereiste onzes

inziens dat het gunstige effect van besparingen uit het volgtijdig winstverloop blijkt. De anticipatie op en saldering met besparingen verhindert het zicht op dit verloop. Gezien de invloed die het na dit arrest ingevoerde voorzichtigheidsbeginsel op het onderhavige probleemveld uitoefent, is het onverstandig aan het oordeel van de OK (thans) rechtsgeldigheid te ontleen. Besparingen kunnen ten hoogste een bron van economisch voordeel vormen die het mogelijk maakt bepaalde uitgaven te activeren. In het laatste geval worden de lasten op zijn vroegst genomen ten tijde van het opkomen van de verplichting of van de betaling. In dit geval wordt immers beoordeeld of de (te verrichten) uitgaven aan de activeringscriteria kunnen voldoen en of, en op welke wijze, de toerekening van de uitgaven aan de komende perioden dient plaats te vinden.

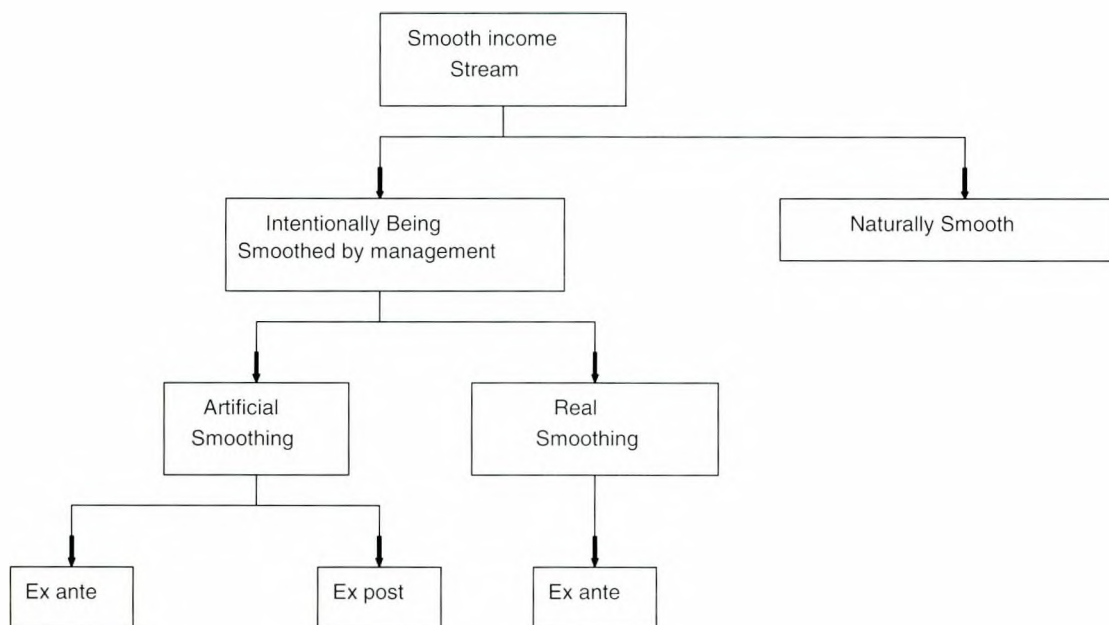
5 Reorganisatie en winstegalitatie

Het tweede gedeelte van het proefschrift bevat een omvangrijk empirisch onderzoek waarin de vraag centraal staat of de gevolgen van reorganisaties voor het resultaat een meer gelijkmatig patroon van dit resultaat bewerkstelligen.

Het onderzoek is door ons getypeerd als 'enkelvoudig-instrumentonderzoek', hetgeen wil

Tabel 2: Een verslaggevingsmodel met betrekking tot reorganisaties in het jaarverslag

<i>Aard van de informatie</i>	Retrospectief, zoals: toestand op balansdatum en gang van zaken tijdens boekjaar (art.391, lid 1); bijzondere gebeurtenissen (art. 391 lid 2 en 392 lid 1g)	Prospectief, zoals: mededelingen over verwachte gang van zaken; beïnvloeding verwachtingen door bijzondere gebeurtenissen (art. 391 lid 2)
<i>Reorganisatiefase</i>		
Besluit	Motief, doel, inhoud en tijdsduur van de reorganisatie en belangrijkste opgetreden financiële gevolgen	Concrete elementen uit doelstelling; beoogde besparingen en personeelsgevolgen; verwachte financiële gevolgen, met name voor investeringen
Voortgang	Korte herhaling reorganisatiebesluit; voortgang van project ten opzichte van planning; materiële afwijkingen en bijstellingen van het projectplan	Invloed afwijkingen en bijstellingen op doelstellingen en verwachte financiële gevolgen
Afronding	Mate waarin doelstellingen van het project zijn bereikt	Vervolgmaatregelen samenhangend met het afgeronde plan

Figuur 1: Reorganisatie en jaarrekening(heleid)

zeggen dat getracht wordt met behulp van één instrument winstegaliseratie aan te tonen. Dit type onderzoek kwam vooral voor in de jaren zestig en zeventig toen 'income smoothing'-onderzoek door de theorema's van Gordon (1964) een hoge vlucht nam.² Watts en Zimmermann (1978) gaven met behulp van de agency-theorie gedegen kritiek op de uitgangspunten van Gordon en transformeerden in feite de 'income smoothing hypothesen' in 'earnings management hypothesen', waarbinnen winstegaliseratie slechts een onderdeel was. In de hedendaagse literatuur wordt vooral getracht earnings management te detecteren door middel van 'discretionary accruals': de door het management beïnvloedbare verschillen tussen de operationele kasstroom en de winst volgens de vigerende verslaggevingsvoorschriften. Dergelijke accruals bestaan in de regel uit een breed samenstel van kostenposten die niet tot kasstromen zullen leiden. In sommige onderzoeken wordt echter de 'accrual definitie' dermate ingeperkt dat feitelijk sprake is van enkelvoudig-instrumentonderzoek (Moses, 1987; McNichols en Wilson, 1988). Ook in ons onderzoek is met een zeer beperkte accrual-definitie gewerkt. De

onderbouwing van deze beslissing zal hierna worden gegeven.

De empirische validiteit van het te onderzoeken verband tussen reorganisatie en winstegaliseratie is gebaseerd op de volgende drie argumenten:

- 1 het 'reorganisatie-instrument' kan gebruikt worden in het kader van ex post-egaliseratie;
- 2 de verwerking van de financiële gevolgen van reorganisaties kent een hoog discretionair niveau;
- 3 de frequentie van voorkomen in de jaarrekening van reorganisatieposten is hoog.

ad 1 ex post-egaliseratie

Het onderscheid tussen ex post- en ex ante-egaliseratie is door ons toegevoegd aan de bestaande winstegaliseratie-indeling die door Eckel (1981) is ontworpen. De uitgebreide indeling is weergegeven in figuur 1.

Bij ex ante-egaliseratie wordt het egaliseratiebeleid toegepast voorafgaande of tijdens het boekjaar op basis van de winstverwachting van het management. Dit beleid hoeft niet succesvol te zijn, omdat de werkelijke winst immers kan

afwijken van de verwachte winst. Ex post-egalitatie geschiedt wanneer de proef/saldibalans-uitkomsten en de noodzakelijke correcties daarop bekend zijn, waardoor deze vorm van egalitatie per definitie succesvol is. Deze vorm van egalitatie wordt dus na balansdatum toegepast en wordt in feite mogelijk gemaakt door de 'accrual based accounting' die gebruikelijk is binnen de externe verslaggeving. Ex post-egalitatie is naar haar aard beschouwd een administratieve egalitatie. Doorgaans zal het niet mogelijk zijn de reële (kasstroombenerende) gevolgen van een transactie die in het nieuwe boekjaar plaatsvindt te verwerken in het oude boekjaar.

Er zijn onzes inziens niet zoveel instrumenten die in het kader van ex post-egalitatie kunnen worden gebruikt. Behalve de reorganisatievoorzieningen komen met name de erkenning en waardering van overige voorzieningen daarvoor in aanmerking, gevolgd door buitengewone waardeverminderingen, stelselwijzigingen³ en schattingswijzigingen. De buitengewone waardeverminderingen en stelselwijzigingen zullen over het algemeen op incidentele (buitengewone) basis worden doorgevoerd, terwijl mutaties in de voorzieningen daarentegen in principe elk jaar zullen plaatsvinden. De in beginsel omgekeerd evenredige relatie tussen winstgevendheid en de noodzaak tot het doorvoeren van waardeverminderingen maakt deze tot een minder geschikt egalitatie-instrument. Waardeverminderingen zijn daarentegen eerder een anti-egalitatie-instrument dat gebruikt kan worden bij het uitvoeren van een 'taking a bath'-strategie.⁴

Reorganisatievoorzieningen kunnen worden getroffen ongeacht de financiële situatie waarin de onderneming verkeert en kunnen als instrument worden ingezet bij elk type winstbeleid.

Een reorganisatie is verder bij uitstek een beleidsterrein waarop de hoogste ondernemingsleiding (Raad van Bestuur) haar beschikkingsmacht ten volle (moet) aanwend(t)(en). Om het anders te stellen: de bevoegdheid tot het initiëren of wijzigen van een reorganisatie bevindt zich vaak op geconsolideerd (moedermaatschappij) niveau. Vanwege het managementgebonden karakter van de reorganisatievoorziening zal de hoogste ondernemingsleiding zich juist bij deze voorziening het meest vrij voelen om op ex post-basis mutaties door te voeren. De onderbouwing van deze mutaties ligt immers in het door haar geïnitieerde of gewijzigde reorganisatiebeleid.

ad 2 hoog discretionair niveau

Zoals gesteld in de vorige subparagraaf kent de verwerking van de financiële gevolgen van een reorganisatie een hoge mate van discretie. Een indicatie van de mate waarin discretie verondersteld kan worden, wordt weergegeven in tabel 3.

De volgorde van de cellen geeft een afnemende mate van discretie weer.

De indeling langs de horizontale as sluit aan op het onderscheid tussen administratieve en reële egalitatie. De administratieve verwerking van gebeurtenissen of beslissingen zonder onderliggende kasstromen zal in veel gevallen een meer discretionair karakter hebben dan de variant met kasstromen. Kasstromen met een effect op het resultaat zullen zich in veel gevallen tussen de onderneming en externe partijen bewegen. Dit maakt de mate en de richting van het effect op het resultaat op voorhand onzeker.

De beweging langs de verticale as van de tabel geeft weer dat het discretionair niveau toeneemt naarmate de verwerkingswijze meer onconventio-

Tabel 3: Een indicatie van de mate waarin discretie verondersteld kan worden naar soort transactie of gebeurtenis

<i>Verwerking van de financiële gevolgen van een transactie of gebeurtenis</i>	<i>Zonder kasstroombasis</i>	<i>Met kasstroombasis</i>
Onconventioneel	1	3
Conventioneel	2	4

neel is. Met onconventioneel bedoelen wij dat er weinig conventies zijn over de specifieke verwerking van de financiële gevolgen van het egalisatie-instrument of dat de codificatie veel ruimte overlaat voor verwerkings-, waarderings- en presentatie-alternatieven. De conventies kunnen hun oorsprong vinden in wet- en regelgeving, in het specifieke door de onderneming gehanteerde stelsel van waarderingsgrondslagen, of in een algemeen aanvaarde overeenstemming over de wijze van waardering (bijvoorbeeld actuariële grondslagen, afschrijvingstermijnen). Indien de financiële gevolgen naar aard zelden voorkomen of ongebruikelijk zijn mag tevens een mate van onconventionaliteit worden verwacht, omdat het aspect van volgtijdige stelselmatigheid in dat geval min of meer zal ontbreken.

De verwerking van financiële gevolgen van reorganisaties binnen de post reorganisatievoorziening heeft onzes inziens een hoog discretionair niveau. De verwerking valt binnen het eerste veld van de tabel, omdat anticipatie door middel van een toevoeging aan een voorziening niet met onderliggende kasstromen gepaard gaat en de post onconventioneel van aard is.

In de eerste plaats staat in de wet- en regelgeving weinig specifiek over de inhoud van het begrip reorganisatie en de verwerking van reorganisaties in de jaarrekening, zodat bij anticipatie de meer algemene wettelijke bepalingen gevolgd moeten worden, hetgeen de kans op interpretatieverschillen vergroot. Verder zijn er enkele arresten geweest (HAL, Gero) die jaarrekeningbeleid eerder in de hand werken dan bemoeilijken.⁵

De onconventionaliteit van de post reorganisatievoorziening blijkt verder uit de in de studie geanalyseerde problemen op het terrein van definiëring, verwerking, waardering en toelichting.⁶

ad 3 de frequentie van voorkomen in de jaarrekening van reorganisatieposten

De hoge frequentie van voorkomen van de reorganisatievoorziening (zie paragraaf 1) maakt deze geschikt voor empirisch egalisatie-onderzoek. Deze hoge frequentie gaat overigens gepaard met een betrekkelijk lage materialiteit van deze posten, en dat is niet verwonderlijk. Zo bleek slechts 9% van de reorganisatievoorzieningen in de onderzoeksperiode groter dan 5% van het balanstotaal te zijn.⁷

6 Opzet en uitkomsten empirisch onderzoek

6.1 Algemene opzet

In elk winstegalisatieonderzoek dient de werkelijk behaalde winst gerelateerd te worden aan de winst die door het management wordt nagestreefd. Deze streefwinst wordt over het algemeen aangeduid met de normale winst. De vraag is uiteraard op welke wijze deze normale winst vastgesteld kan worden. In het onderzoek zijn hiertoe twee verschillende (verwachtings) modellen gehanteerd die in de literatuur vaak worden gebruikt. Het eerste model is retrospectief van aard. Een dergelijk verwachtingsmodel bepaalt de trend van de gerapporteerde resultaten in een verstreken tijdvak. Op deze trendlijn bevinden zich de normale winsten van dat tijdvak. Vervolgens wordt *in* deze periode egalisatiegedrag onderzocht.

Het tweede model dat gebruikt wordt is prospectief van aard. Op basis van dit model wordt eveneens de trend in een verstreken tijdvak bepaald. In dit geval wordt door extrapolatie van de trend de normale winst in de periode *na* het tijdvak bepaald. Vervolgens wordt in deze periode mogelijk egalisatiegedrag onderzocht. Het prospectieve model is in het proefschrift ook in een naïeve vorm gebruikt. In deze vorm zijn slechts de resultaten van het voorgaande jaar bepalend voor de normale winst van dit jaar (bijvoorbeeld: normale winst = werkelijke winst voorafgaand jaar + x%).

De volgende hypothesen zijn naar de modelvorm onderscheiden en in alternatieve vorm opgesteld.

Hypothese 1 zal volgens een retrospectief model worden getoetst en luidt als volgt: *Het gerapporteerde nettoresultaat/resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening vóór belasting vertoont gedurende de periode 1979-1993 een egalier patroon dan het gerapporteerde nettore-sultaat/resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening vóór belasting, waaruit de financiële gevolgen van reorganisaties blijkend uit de jaarrekening worden verwijderd.*

De tweede hypothese volgt een prospectief model en luidt als volgt: *De jaarlijkse financiële gevolgen van reorganisaties blijkend uit de jaarrekening resulteren*

gedurende de periode 1979-1993 in een egaliserend gerapporteerd resultaat.

De onderzoekspopulatie betreft de aan de Amsterdamse beurs genoteerde ondernemingen in de periode 1979-1993. Uitgesloten zijn financiële instellingen, zoals banken, verzekeringsmaatschappijen en beleggingsmaatschappijen, op grond van het feit dat deze instellingen afwijken van de activiteiten uitoefenen en aan specifieke wet- en regelgeving zijn onderworpen. Besloten is fondsen in de populatie op te nemen die ten minste vijf jaar aan de beurs genoteerd waren, omdat deze periode in het kader van de retrospectieve toetsing als het absolute minimum moet worden beschouwd.

In totaal bestaat de onderzoekspopulatie uit 1989 jaarrekeningen verdeeld over 164 ondernemingen.

Gesteld kan worden dat de gehele populatie gedurende de onderzoeksperiode is onderzocht. Er is derhalve geen gebruik gemaakt van een steekproef binnen een populatie waardoor het op inductieve wijze maken van gevolgtrekkingen voor de gehele populatie overbodig wordt. Om deze reden hebben we gemeend af te kunnen zien van toetsen behorend tot de stochastische statistiek ter onderbouwing van de gevolgtrekkingen uit het onderzoek.⁸

De onderzoekspopulatie is op drie wijzen ingedeeld: naar bedrijfstak (industrie, handel, dienstverlening); naar grootte (groot, middel, klein) en naar rendement (goed, matig, slecht). Voor de gehanteerde criteria verwijzen we naar het proefschrift.

Wat de egaliseratie-objecten betreft is zowel het egaliseratie-effect op het nettoresultaat als het resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening vóór belastingen onderzocht.

Een belangrijk aspect van dit onderzoek is de wijze waarop de financiële gevolgen van reorganisaties worden gemeten ter vaststelling van het egaliseratie-effect op de objecten.

Met betrekking tot het nettoresultaat werd het egaliseratie-effect als volgt gemeten:

$$(1) RV_t - RV_{t-1} + RK_t$$

Met betrekking tot het egaliseratie-object 'gewone winst' werd het effect aan de hand van de volgende formules gemeten:

$$(2a) RV_t - RV_{t-1} + RK_t \quad \text{mutatie voorziening en reorganisatiekosten: in 'gewoon resultaat'}$$

$$(2b) RV_t - RV_{t-1} - RVD_t + RVV_t + RK_t \quad \text{dotatie of vrijval: in buitengewoon resultaat; reorganisatiekosten: in 'gewoon resultaat'}$$

Verklaring van symbolen:

RV_t: Reorganisatievoorziening op tijdstip t
RV_{t-1}: Reorganisatievoorziening op tijdstip t-1
RK_t: Reorganisatiekosten op tijdstip t
RVD_t: Reorganisatiedotatie op tijdstip t
RVV_t: Reorganisatievoorziening vrijval op tijdstip t

De toevoeging van RK_t in de eerste formule lijkt op het eerste gezicht tot een dubbeltelling te leiden in die gevallen waarin kosten aan de voorziening zijn toegevoegd (dan worden immers zowel de mutatie in de voorziening als de dotatie bij elkaar opgeteld). In principe is echter uitgegaan van de veronderstelling dat *alle* reorganisatiekosten in de winst- en verliesrekening via een voorzieningenpost zijn verwerkt. In incidentele gevallen kwam het echter voor dat *naast* de dotatie aan de voorziening een additionele post reorganisatiekosten in de winst- en verliesrekening was opgenomen. In andere situaties was de reorganisatievoorziening in de balans niet kwantificeerbaar, terwijl daarentegen in de winst- en verliesrekening reorganisatiekosten waren opgenomen. In het laatste geval is het reorganisatie-effect gelijk aan dit kostenbedrag.

Formule 2a is identiek aan formule 1. Deze formule geldt voor de situatie waarin de mutatie van de voorziening vermeerderd met eventuele buiten de voorziening om verantwoorde reorganisatiekosten in het gewone resultaat is verwerkt. Deze formule kon onder meer worden gebruikt in alle jaarrekeningen waarin het gewone resultaat na belastingen tevens de 'bottom line' was.

Formule 2b is nodig omdat *enerzijds* dotaties en vrijvallen aan respectievelijk van de voorzie-

ning en *anderzijds* de buiten de voorziening om verantwoorde reorganisatiekosten verschillend geru-briceerd kunnen worden. De formule sluit de dotaties en vrijvallen uit indien deze via het buitengewone resultaat zijn verwerkt. In dat geval beïnvloeden de dotaties en vrijvallen immers niet het gewone resultaat.

In de formules wordt verder uitgegaan van de veronderstelling dat de *aanwending* van de voorziening het gewone resultaat (en dus ook het nettoresultaat) verhoogt ten opzichte van de situatie waarin geen voorziening zou zijn gebruikt. In het laatste geval zouden immers de gemaakte kosten ten laste van de winst- en verliesrekening moeten worden gebracht en zouden deze niet van de voorziening kunnen worden afgeboekt.

Tot slot dient vermeld te worden dat een 'big bath-filter' ontwikkeld is teneinde grote neerwaartse uitschieters in de winst te kunnen verwijderen uit de onderzoekspopulatie. In het proefschrift zijn de resultaten zowel inclusief als exclusief dit filter gepresenteerd. Het effect van het filter was over het algemeen marginaal. Om deze reden worden de in de volgende paragraaf gepresenteerde uitkomsten slechts inclusief het filter gegeven.

6.2 Uitkomsten empirisch onderzoek

Tabel 4 bevat de uitkomsten van de toetsing van de eerste hypothese.

Het plusteken in de tabel wil zeggen dat de onderneming als egaliseerder kan worden geoormerkt.

Over de gehele populatie beschouwd blijkt een egaliserende werking van reorganisatie-effecten bij ongeveer tweederde van de geselecteerde ondernemingen. Bij het 'gewone resultaat' als egalisatie-object is de egaliserende werking van de reorganisatie-effecten het sterkst.

Naar de deelpopulaties beschouwd is op te merken dat de industriële sector en de slecht renderende sector een meer dan gemiddeld aantal egaliserende ondernemingen in zich bergen, waarbij dit met name geldt voor het object nettowinst. Met betrekking tot dit object vertonen de goed renderende ondernemingen en de handels- en dienstondernemingen een ondergemiddeld egalisatiebeeld. Opmerkelijk is verder dat vijf dienstverleningsbedrijven verschuiven naar de egaliserende groep indien het gewone resultaat als object wordt beschouwd. Dit zou te maken kunnen hebben met omvangrijke reorganisaties die tijdens de onderzoeksperiode in de transportsector zijn doorgevoerd en waarvan de kosten hoofdzakelijk als buitengewoon zijn aangemerkt.

Tabel 4: Uitkomsten hypothese 1 naar totale populatie en deelpopulaties (aantal ondernemingen tussen haakjes)

	<i>Netto winst</i>		<i>'Gewoon' resultaat</i>	
	+	-	+	-
Totale populatie	64% (63)	36% (36)	73% (69)	27% (26)
Groot	60% (25)	40% (17)	67% (26)	33% (13)
Middel	67% (31)	33% (15)	78% (36)	22% (10)
Klein	64% (7)	36% (4)	70% (7)	30% (3)
Goed	54% (15)	46% (13)	70% (19)	30% (8)
Gemiddeld	63% (26)	37% (15)	72% (28)	28% (11)
Slecht	73% (22)	27% (8)	76% (22)	24% (7)
Industrie	72% (41)	28% (16)	70% (38)	30% (16)
Handel	52% (14)	48% (13)	69% (18)	31% (8)
Dienstverlening	53% (8)	47% (7)	87% (13)	13% (2)

Tabel 5: Uitkomsten hypothese 2 op basis van de gehele populatie uitgedrukt in jaarmutaties en in ondernemingen. De normale winst is bepaald op basis van het resultaat van het voorgaande jaar (aantal effecten respectievelijk ondernemingen tussen haakjes)

	<i>Netto winst</i>			<i>'Gewoon' resultaat</i>		
	+	-	0	+	-	0
In aantal mutaties:						
Winstgroei 0%	58% (472)	42% (339)		55% (377)	45% (314)	
Winstgroei 10%	59% (477)	41% (334)		60% (412)	40% (279)	
In aantal ondernemingen:						
Winstgroei 0%	57% (70)	27% (34)	16% (20)	51% (55)	34% (37)	15% (16)
Winstgroei 10%	59% (73)	23% (29)	18% (22)	64% (69)	24% (26)	12% (13)

Op basis van tabel 4 wordt de 'size hypothes' niet bevestigd. De grootte van de onderneming blijkt geen verklarende factor te zijn voor de vorm van winstegalitatie die in deze studie is geselecteerd.

Met betrekking tot beide objecten bevat het veel reorganiserende middensegment procentueel de meeste egaliserende ondernemingen, zij het dat bij het object nettowinst deze voorsprong marginaal te noemen is. Vooral bij het middensegment valt de verschuiving van het aantal egaliserende ondernemingen op indien wordt overgegaan van het object nettowinst naar het object 'gewoon resultaat'. Deze groep bevat minimaal vijf ondernemingen; dit wordt waarschijnlijk veroorzaakt door het vóórkomen van materiële dotaties die ten laste van het buitengewone resultaat zijn getroffen.

Bij de deelpopulatie op basis van rendement is het egalitatiebeeld van het gewone resultaat een redelijke afspiegeling van de populatie. Op basis van de nettowinst kan geconcludeerd

worden dat het procentuele aantal egaliseerders toeneemt naarmate de rendementspositie verslechtert. Een opmerkelijke conclusie gezien het feit dat in de slecht renderende sector relatief veel ondernemingen voorkomen waarbij weinig frequent een reorganisatie-effect kon worden gemeten. De combinatie 'slecht renderend' en 'weinig frequent' doet immers verwachten dat het hier om ingrijpende reorganisaties gaat met eerder anti-egaliserende dan egaliserende effecten.

De uitkomsten van de tweede hypothese (gebruikmakend van een prospectief model) worden in de tabellen 5 en 6 gegeven. Deze uitkomsten hebben betrekking op de gehele populatie.

In deze tabellen staat het plusteken voor een egaliserend en het minteken voor een niet-egaliserend effect met betrekking tot de jaarlijkse reorganisatie-effecten respectievelijk het aantal ondernemingen. Het nulteken wil zeggen

Tabel 6: Uitkomsten hypothese 2 op basis van de gehele populatie uitgedrukt in jaarmutaties en in ondernemingen. De normale winst is bepaald op basis van voortzetting van de trend van het resultaat van de voorgaande 3 jaar (aantal effecten respectievelijk ondernemingen tussen haakjes)

	<i>Netto winst</i>			<i>'Gewoon' resultaat</i>		
	+	-	0	+	-	0
In aantal mutaties:	62% (374)	38% (230)		61% (313)	39% (204)	
In aantal ondernemingen:	59% (59)	28% (28)	13% (13)	61% (56)	34% (30)	7% (6)

dat bij een bedrijf evenveel egaliserende als niet-egaliserende mutaties zijn geconstateerd.

Op basis van de tabellen 5 en 6 (zie pagina 515) kan geconcludeerd worden dat het percentage egaliserende reorganisatie-effecten zich overwegend beweegt tussen de 55 en 60. Dezelfde percentages gelden indien dit in een aantal ondernemingen wordt gemeten. Bij deze percentages dient bedacht te worden dat de nulcategorie bij de indeling in ondernemingen als specifieke categorie is opgenomen en derhalve invloed heeft op de percentages van de plus- en mincategorie. Zo kan worden geconcludeerd dat het aantal egaliserende ondernemingen twee tot drie keer zo groot is als het aantal niet egaliserende ondernemingen. Wat de meting in ondernemingen betreft is voor het object nettowinst ongeveer hetzelfde beeld te constateren als bij de eerste hypothese, althans wanneer de neutrale categorie buiten beschouwing wordt gelaten of gelijkelijk wordt verdeeld over de plus- en mincategorie. Bij het object 'gewoon resultaat' zijn de afstanden tussen de egaliserende en niet-egaliserende kolommen minder groot dan bij de eerste hypothese. Dit kan verklaard worden door het vermoeden dat bij het gewone resultaat een langere winstegalisatiehorizon in de beschouwing wordt genomen alsmede door de methode waarmee egaliserende effecten worden vastgesteld. Bij het object 'gewoon resultaat' wordt een meer duidelijke stijging waargenomen in egalisatiepercentages bij een verschuiving van de normale winststijging van 0 naar 10% (met name bij de meting in aantal ondernemingen).

De werking van het filter is overigens marginaal en bij het object 'gewoon resultaat' tegengesteld aan de verwachte richting.

Het bestek van dit artikel laat niet toe om de uitsplitsing naar deelpopulaties te geven. We beperken ons tot de belangrijkste conclusies. De uitsplitsing vertoont evenals bij hypothese 1 het beeld dat de industriële sector met betrekking tot het object nettowinst meer dan gemiddeld 'egaliseert'. Deze conclusie kon tevens voor het object 'gewoon resultaat' worden getrokken. Bij de qua omvang kleine dienstenpopulatie is in tegenstelling tot hypothese 1 geen sprake van een sterk egaliserende werking van de effecten op het gewone resultaat. De zogenaamde 'size hypothese' kan opnieuw niet worden bevestigd.

In de studie is tevens een uitsplitsing gemaakt naar de frequentie waarin per bedrijf reorganisatieposten in de jaarrekening voorkwamen. Deze indeling kan al dan niet aannemelijk maken of ondernemingen die vaker gebruikmaken van het in deze studie geselecteerde instrument ook vaker als egalisator zijn aan te merken. De uitkomsten vertoonden over de twee hypothesen gezien een aanzienlijk verschillend beeld. Dit toont volgens ons aan hoezeer de onderzoeksmethode invloed kan uitoefenen op de resultaten en de conclusies die op basis daarvan kunnen worden getrokken.

De laatste tabel (tabel 7) van dit artikel bevat een uitsplitsing van de mutaties naar winstverhogende en winstverlagende effecten. Men zou namelijk op voorhand kunnen veronderstellen dat met name de vorming van een reorganisatievoorziening anti-egaliserend zal werken.

In tabel 7 zijn de uitkomsten weergegeven indien gebruik wordt gemaakt van het verwachtingsmodel op basis van de naïeve methode met een winstgroei van 0%.

Tabel 7: Uitkomsten hypothese 2 naar onderscheid tussen winstverhogende en winstverlagende effecten. De normale winst is bepaald op basis van het resultaat van het voorgaande jaar (+0%) (aantal effecten tussen haakjes)

	<i>Netto winst</i>			<i>'Gewoon' resultaat</i>		
	+	-	Totaal	+	-	Totaal
Winstverlagende effecten	72% (318)	28% (126)	100% (444)	73% (146)	27% (55)	100% (201)
Winstverhogende effecten	42% (154)	58% (213)	100% (367)	47% (231)	53% (259)	100% (490)
Totaal effecten	58% (472)	42% (339)	100% (811)	55% (377)	45% (314)	100% (691)

Op basis van tabel 7 kan de conclusie worden getrokken dat in overwegende mate de winstverlagende effecten winstegaliserend ten aanzien van beide objecten veroorzaken. Bij zowel de nettowinst als het gewone resultaat leidt 72% van het totaal aantal winstverlagende effecten tot een egaliserende uitkomst.

Aan de hand van het gebruikte verwachtingsmodel dat in dit geval uitgaat van de winst van het voorgaande boekjaar, kan verder de volgende analyse worden gemaakt. Het verwachtingsmodel leidt ertoe dat in jaren waarin de winst zonder reorganisatie-effect daalt, een winstverlagend effect per definitie anti-egaliserend werkt. Daarentegen zal een winstverhogend effect in een lager winstjaar tot egaliserend werken tenzij het effect zo omvangrijk is dat deze door de (egaliserend)bandbreedte schiet (voortaan benoemd als het 'doorschieteffect').

Kortom, een winstverlagend effect leidt alleen tot egaliserend in een jaar van winststijging (exclusief reorganisatie-effect) en dan nog alleen indien de bandbreedte niet wordt doorbroken. De conclusie luidt derhalve dat minimaal 72% (respectievelijk 73%) van de winstverlagende effecten heeft plaatsgevonden in jaren waarin de nettowinst (respectievelijk gewone resultaat) zonder reorganisatie-effect ten opzichte van het vorig jaar zou zijn gestegen. Indien het doorschietpercentage 10% is worden deze percentages 82 respectievelijk 83.⁸

Tevens bleek dat bij een normale winststijging van 10% (respectievelijk 15%) nog steeds 63% (respectievelijk 58%) van de winstverlagende effecten egaliserend werkt op de nettowinst. Deze jaren waarin een winstverlagend effect werd doorgevoerd kunnen als goed renderend bestempeld worden. Het winstverlagende effect zorgt in deze jaren voor een al dan niet materiële afroming van meer dan gemiddelde winststijgingen.

6.3 Algemene conclusie empirisch onderzoek

De in de alternatieve vorm opgestelde eerste hypothese kan op basis van de onderzoeksuitkomsten met betrekking tot beide egaliserendobjecten worden bevestigd, hetgeen het vermoeden bevestigt dat ondernemingen gebruikmaken van het in deze studie besproken reorganisatie-instrument ter egaliserend van de retrospectief bepaalde lange-termijntrend. Deze conclusie

blijkt over het algemeen sterker aan het object 'gewone resultaat' verbonden te kunnen worden dan aan het object nettowinst.

Met betrekking tot de tweede hypothese kan geconcludeerd worden dat het percentage egaliserend ondernemingen en effecten overwegend tussen de 55 en 65 ligt. Bij de indeling naar ondernemingen is echter een neutrale categorie ingevoegd die over het algemeen 10 tot 20% van de onderzoekspopulatie besloeg. Geconstateerd kan worden dat het aantal ondernemingen in de egaliserend categorie ongeveer twee keer zo groot is vergeleken met het aantal ondernemingen in de niet-egaliserend categorie. Dit beeld komt overeen met de uitkomsten van hypothese 1 voor wat het object nettowinst betreft. De uitkomsten van hypothese 2 met betrekking tot het object 'gewone resultaat' wijzen minder sterk in de richting van winstegaliserend vergeleken met de eerste hypothese. Wel wordt het egaliserend-effect sterker indien wordt overgegaan van het naïeve model naar het korte-termijntrendmodel.

Zeker gezien het feit dat de 50% verwachtingsnorm voor de tweede hypothese een absolute bovengrens vormt, bevestigen we de tweede hypothese. Op basis van de uitkomsten is aangevoerd dat ongeacht de uitgevoerde testvariant telkens weer een geringe tot ruime meerderheid van de effecten respectievelijk de ondernemingen als egaliserend kan worden bestempeld.

7 Aanbevelingen

In deze studie zijn oplossingsrichtingen aangegeven voor de verwerking van financiële gevolgen van reorganisaties in de jaarrekening. Gezien de frequentie waarmee reorganisaties voorkomen en de vaak omvangrijke kostenbedragen die hieruit kunnen voortvloeien, is het gewenst het normatieve onderzoek naar een inzichtelijke verwerking van deze gevolgen in de jaarrekening voort te zetten. Belangrijke aandachtspunten hierbij zijn de wenselijkheid van de methode van verwerkingsdifferentiatie en de wijze waarop de methode in deze studie is uitgewerkt.

Een onderzoeksgebied dat in deze studie is geraakt maar niet in detail is uitgewerkt betreft dat van partiële discontinuïteit. Het is een relevant onderwerp dat vele interessante vragen opwerpt, niet in de laatste plaats vanwege het feit dat de 'going concern'-waardering van de (indi-

dule) aan de af te stoten activiteit dienstbare activa en passiva weinig relevant meer lijkt te zijn. Zowel op het terrein van definitie en erkenning als op dat van waardering en presentatie ontvouwt zich hier een omvangrijk en belangwekkend probleemgebied.

Wat het empirische gedeelte van deze studie betreft, achten we met name vervolgonderzoek naar de aanwezigheid van ex post-egalitatie relevant. Men zou kunnen nagaan welke instrumenten geschikt zijn voor deze vorm van winstegalitatie en deze vervolgens individueel of collectief op hun bestaan en werking toetsen. Deze 'ex post accrual'-benadering zou een zinvolle toevoeging kunnen zijn aan het bestaande 'earnings management'-onderzoeksveld.

De empirische studie is beperkt tot ondernemingen die gedurende een bepaalde periode aan de Amsterdamse beurs genoteerd waren. Het is in onze ogen interessant om het in deze studie onderzochte verband tevens voor andere populaties te onderzoeken. Voorbeelden hiervan zijn de in Nederland gevestigde rechtspersonen (groot en/of middelgroot) die niet aan de beurs zijn genoteerd respectievelijk beursgenoteerde ondernemingen in het buitenland. Tevens zou deze studie over een aantal jaren kunnen worden geactualiseerd.

LITERATUUR

- Copeland, R.M. en M.L. Moore, (1972), The Financial Bath: Is it Common, *MSU Business Topics*, autumn, pp. 63-69.
- Cummings, T.G. en C.G. Worley, (1993), *Organizational Development and Change*, West Publishing Company, New York.
- Dörler, K., (1986), *Reorganisationen in mittleren Unternehmen*, Bern/Stuttgart, Haupt.
- Eckel, N., (1981), The Income Smoothing Hypothesis Revisited, *Abacus*, no. 1, pp. 28-40.
- Gordon, M.J., (1964), Postulates, Principles and Research in Accounting, *Accounting Review*, april, pp. 251-263.
- Hoeven, R.L. ter, (1997), *Reorganisatie en Jaarrekening*, proefschrift, Delwel, 's-Gravenhage.
- Hofer, C.W., (1980), Turnaround Strategies, *The Journal of Business Strategy*, vol. 1, pp. 19-31.
- International Accounting Standards Committee, (1997), Exposure draft 59, *Provisions and Contingencies*.
- Klein, W. en A. Paarsch, (1994), Aufbau eines restrukturierungskonzeptes, *Betriebswirtschaftliche Forschung und Praxis*, Thema, 46/3, mei/juni.
- McNichols, M. en G.P. Wilson, (1988), Evidence on Earnings Management from the Provisions for Bad Debts, *Journal of Accounting Research*, supplement, pp. 1-31.
- Moses, O., (1987), Income Smoothing and Incentives: Empirical Tests using Accounting Changes, *Accounting Review*, april, pp. 358-377.
- Müller, R., (1989), *Krisenmanagement in der Unternehmung*, Frankfurt am Main-Bern, Verlag Peter Lang.
- Nadler, D.A. en M.L. Tushman, (1989), *Strategic Organization Design*, Scott, Foresman en Company.
- Ronen, R. en S. Sadan, (1981), *Smoothing income numbers: objectives means and implications*, Addison Wesley.
- Schendel, D., G.R. Paton and J. Riggs, (1976), Corporate Turnaround Strategies: A study of profit decline and recovery, *Journal of General Management*, 3, (3), pp. 3-11.
- Sopers, J.M.M., (1992), *Turnaround Management*, Leiden/Antwerpen.
- Wammes, Th.F., (1985), *Turnaround Management: Van liquiditeitscrisis naar continuïteit*, NIVE.
- Watts, R.L. en J.L. Zimmerman, (1978), Towards a Positive Theory of the Determination of Accounting Standards, *Accounting Review*, January, pp. 112-134.

NOTEN

- 1 Het aan deze indeling vaak voorafgaande element van 'definition' is op een eerdere plaats in het proefschrift besproken.
- 2 Zie voor een goed overzicht van de inhoud van deze onderzoeken in dit tijdvak Ronen en Sadan, 1981.
- 3 Stelselwijzigingen die ex post worden doorgevoerd zullen zich met name richten op erkenning en waardering van posten in de balans.
- 4 In jaren dat het toch al slecht gaat een extra verlies nemen. De hiermee corresponderende lasten hoeven dan niet meer in de toekomst te worden genomen (Copeland en Moore, 1972). Lasten worden dus vervroegd genomen om de druk op de toekomstige winstgevendheid te verlagen.
- 5 Inzake het arrest HAL keurt de OK in feite een extra alternatief voor de verwerking van afvloeiingskosten in de jaarrekening goed, te weten de (onzichtbare) saldering van kosten met toekomstige besparingen. Deze waarderingwijze heeft grote invloed op het oorsprongmoment van de reorganisatiekosten. In het arrest Gero had de OK geen bezwaar tegen een summier toelichting op de reorganisatievoorziening.
- 6 Zie Ter Hoeven, 1997, pp. 229/230.
- 7 Voor meer materialiteitsgegevens verwijzen we naar bijlagen 6 en 7 van het proefschrift. Er dient immers geanalyseerd te worden of de werkelijke uitkomsten significant verschillen van de verwachte waarden. In het kader van dit onderzoek

dient derhalve een verwachting uitgesproken te worden van de mate waarin financiële gevolgen van reorganisaties leiden tot egalere winstobjecten. Op voorhand kan zeker niet vanzelfsprekend worden geacht dat deze gevolgen over het algemeen neutraal werken op het winstpatroon en dat daarmee de kans op egaliserende ondernemingen of mutaties even groot dient te zijn als de tegengestelde kans. De vorming van een voorziening voor een ingrijpende reorganisatie zal bijvoorbeeld door de verwachte omvang van de dotatie als een anti-egaliserend effect kunnen worden beschouwd op basis waarvan de onderzoeker het verwachte aantal egalisatie-bevestigende uitkomsten

naar beneden kan bijstellen. Een dergelijke bijstelling kan echter niet vreemd zijn aan subjectiviteit of zelfs aan bewuste sturing van onderzoeksresultaten. De onzekerheid over de te kiezen populatieparameters brengt ons ertoe de onderzoeksuitkomsten open en beschrijvend weer te geven, zodat de externe verificatie van de onderzoeksconclusies bevorderd kan worden.

8 Overigens bedroeg het aantal jaren waarin binnen de onderzoeksperiode een stijging van de nettowinst kon worden waargenomen 62,6% van het totaal. Met betrekking tot het gewone resultaat lag dit iets hoger op 67%.